

Hannes Minkema over plagiaat

Volkskrantcolumniste Saskia Stigter, docente Nederlands, schreef een ontboezeming over plagiaat (8/7/2008).¹ Haar leerlingen googlen hun werkstukken bij elkaar en zij loopt een stijve nek en een muis-arm op om hun plagiaat te ontmaskeren. Ze kreeg nogal wat lezersreacties, waaronder een verhelderende analyse van haar collega, Volkskrantblogger Hannes Minkema.² Zijn stelling is dat Saskia-de-beoordeelaar een symptoom bestrijdt van een probleem dat Saskia-de-leraar zelf tot op zekere hoogte had kunnen voorkomen: ze heeft in haar lessen verzuimd de leerlingen de ethiek van het brongebruik bij te brengen.

§1. De ethische driehoek tussen bronauteur, schrijver en lezer

De ethiek van het brongebruik reguleert de verhouding tussen de bronauteur, de brongebruiker (de schrijver, in dit geval de leerling) en de lezer (in dit geval de leraar). Zowel de bronauteurs als de lezers hebben er recht op dat de schrijver in zijn tekst vermeldt welke tekstgedeelten (letterlijk dan wel geparafraseerd) en welke informatie of ideeën aan welke bronnen ontleend zijn. Aan de bronauteur is 'credit' (dank en eer) en aan de lezer verantwoording (controleerbaarheid) verschuldigd.

Daartoe moeten de leerlingen, denk ik, niet alleen getraind worden in de *ethiek* maar ook in de *techniek* van brongebruik en verwijzing. Als je niet geleerd hebt hoe je bij literatuurstudie een doelmatig *documentatiesysteem* moet aanleggen, en als je niet weet *welke conventies* moeten worden gebruikt bij het verwijzen, beschik je niet over de middelen die nodig zijn om ethisch te handelen in de driehoek tussen bronauteur, schrijver en lezer.³

Maar volgens mij komt er nog iets bij: leerlingen (schrijvers) moeten ook getraind worden *in het definiëren van hun doelgroep* (de beoogde lezers) en het kiezen van een tekstgenre dat daarbij past. Ik weet niet hoe 't tegenwoordig op school is, maar ik heb mijn leraren nooit op een verwijzing kunnen betrappen. Blijkbaar is (was) de ethiek van brongebruik niet op de leraren van toepassing, in hun handelen tegenover de leerlingen als doelgroep. De ethiek varieert, afhankelijk van gekozen doelgroep en tekstgenre. Leerlingen moeten dus leren welke ethische uitgangspunten in relatie tot onderscheiden doelgroepen en tekstgenres gelden. Bijvoorbeeld voor journalisten geldt een andere ethiek dan voor wetenschappers: als een journalist de wetenschappelijke conventies van bronvermelding zou hanteren, zou hij prompt ontslagen worden, want zijn artikelen worden onleesbaar en veel te lang.

Daarbij stuiten leerlingen (en leraren!) op een verwarrende vraag: wanneer ik als leerling een werkstuk maak, wie is dan eigenlijk de doelgroep, wat is het beoogde lezerspubliek? Het is de taak van de leraar hierover duidelijkheid te scheppen:

- bij het maken van een werkstuk, leer ik dingen over de wereld; in hoeverre mag ik het werkstuk als een leerverslag opvatten, waarbij ikzelf de enige lezer ben en waarbij de leraar beoordeelt de effectiviteit van mijn leerproces en de kwaliteit van mijn leerresultaten?
- als het werkstuk in een presentatie voor het front van mijn medeleerlingen uitmondt, zijn zij blijkbaar mijn doelgroep; ik moet hun iets leren over de wereld die ik verkend heb; waarom moet ik mijn bronnen vermelden als zij daarin niet geïnteresseerd zijn en als een mondelinge presentatie zich niet leent voor uitgebreide bronvermelding en verantwoording?
- als de leraar niet alleen beoordelaar maar ook lezer is, waarom moet ik dan mijn bronnen vermelden, terwijl ik bij hem als inhoudsdeskundige de meeste informatie als bekend mag veronderstellen?

De definitie van de doelgroep is een kwestie van afspraak. In de schrijfpdracht dient de doelgroep expliciet vermeld te worden (journalistiek? populair-wetenschappelijk? wetenschappelijk? voor kleuters? voor geïnteresseerde leken? voor vakgenoten?). Op basis daarvan kiest de leerling een tekstgenre, met de bijbehorende ethiek van brongebruik.

Ongewild geeft Hannes Minkema in zijn eigen tekst een goede illustratie van de vraagpunten die de ethiek van brongebruik bij de leerling kan oproepen. Hij stelt: 'Je mag best op schouders van reuzen staan, maar je moet die reuzen wel het verschuldigde respect geven.' In deze krachtige metafoer wordt zijn boodschap uitstekend samengevat, maar hij heeft die metafoer niet zelf bedacht. Het ligt het meest voor de hand dat hij hier naar de natuurwetenschapper Isaac Newton zou verwijzen: 'If I have seen further it is by standing on ye shoulders of Giants.' Maar moeten we hem van plagiaat beschuldigen? Nee, in een wetenschappelijke verhandeling zou bronvermelding misschien gepast zijn, maar in een blogtekst zou dat als misplaatste geleerddeenerij worden opgevat. Hij kietelt zichzelf met dit blijk van eruditie (en mij als lezer eveneens omdat ik het citaat herkende), maar hij schendt geen ethische code door zijn bron weg te laten. Een bijkomend argument is dat Newton in dit citaat slechts wetenschappelijke bescheidenheid predikt en niet de plicht van een schrijver om zijn respect jegens voorgangers in precieze bronvermelding tot uiting te brengen. Weliswaar is de woordstring *schouders van reuzen* een (vertaalde) ontlening, maar Minkema's boodschap is niet van Newton afkomstig.

§2. De ethische verhouding tussen leerling en beoordelaar

Terug naar Minkema's uitgangsstelling. Hij stelt voor, plagiaat te beschouwen als een inbreuk op de ethiek van brongebruik, die betrekking heeft op de driehoeksverhouding tussen bronauteur, schrijver en lezer. Volgens mij kan Saskia Stigter in haar vak (Nederlands) ook een andere benadering kiezen. Gesteld dat werkstukken mede beoordeeld worden op beheersing van de Nederlandse taal (woordgebruik, stijl, spelling). In dat geval verstoort plagiaat niet zozeer de driehoeksverhouding tussen bronauteur, schrijver en lezer, maar uitsluitend die tussen leerling-schrijver en beoordelaar. Leerlingen plegen in dat geval domweg fraude, als ze teksten van derden knippen en plakken en 't doen voorkomen dat het hun eigen teksten zijn. Ze maken inbreuk op de 'honours code' waaraan leerlingen in hun relatie tot beoordelende docenten onderworpen zijn.

Maar als we in dit geval met een dyadische verhouding (in plaats van een driehoek) kunnen volstaan, waarom zouden we die driehoek dan in andere gevallen wél nodig hebben. De beoordelaar wil vaststellen in hoeverre de leerling in staat is zelfstandig onderzoek te verrichten, de verzamelde data te interpreteren en analyseren en zijn (haar) bevindingen te rapporteren. Als leerlingen hulp hebben gehad van derden, moeten ze dat eerlijk opbiechten, want anders zouden ze een hoger cijfer krijgen dan ze in wezen verdiend hebben. Door bronvermelding achterwege te laten, pronken ze met andermans veren. En dat is een vorm van tentamenfraude.

Op zich is dit een elegante redenering, aangezien zodoende geen beroep hoeft te worden gedaan op een *alsof-constructie*: doe alsof de beoordelaar een normale lezer is en doe alsof de tekst gepubliceerd is en doe alsof de belangen van de bronauteur geschaad worden als de leerling zijn bronnen niet vermeldt. Daar staat tegenover dat met die alsof-constructie een uitdagende, levensechte leersituatie wordt gecreëerd, die voor de leerling vermoedelijk veel aantrekkelijker en motiverender is dan de dorre, schoolse onderwijsopzet die in de voorgaande alinea's geschetst is.

§3. Discussie

Het moge in het voorgaande duidelijk zijn geworden dat ik enthousiast ben over Minkema's bijdrage aan de discussie over de definitie van fraude en plagiaat van scholieren en studenten.⁴ Mijn grootste bezwaar tegen de dyadische benadering (§2) is dat vele leerlingen en studenten als plagiator of fraudeur worden weggezet, enkel en alleen omdat ze hun literatuurstudie niet sluitend gedocumenteerd hebben, of omdat ze de techniek van brongebruik en verwijzing nog niet voldoende onder de knie hebben, of omdat ze een andere doelgroep en een ander tekstgenre (en dus ook een andere ethiek van brongebruik) hebben gekozen dan de docent bedoeld heeft. Zij worden tuchtrechtelijk gestraft (met het schoolcijfer 1 of met de verplichting een nieuw werkstuk te maken), terwijl ze volstrekt te goeder trouw zijn geweest. Mijn tweede bezwaar is dat hier een exotisch tekstgenre wordt geïntroduceerd dat uitsluitend in de schoolsituatie en niet in latere beroeps- of levenssituaties geïntroduceerd wordt.⁵ Leerlingen en studenten moeten leren wendbaar te zijn in hun keuze van tekstgenres en bij de inrichting van hun schrijfproducten te letten op de doelen, functies en doelgroepen die daarmee bereikt moeten worden.

Wes Holleman
weblog onderwijs 11-7-2008
<http://www.onderwijsethiek.nl>

---

¹ <http://extra.volkskrant.nl/opinie/artikel/show/id/977>

² <http://www.volkskrantblog.nl/bericht/210375> (tevens geplaatst onder de reacties op de column van Saskia Stigter)

³ Daarnaast moeten leerlingen in dat verband onderwezen worden in de *juridische* aspecten van geestelijke eigendom en copyright!

⁴ Zie ook mijn eerdere blogberichten over dit onderwerp (<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=49>; <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=202>).

⁵ Ik moet hierbij denken aan de vertaaltechniek die ons vroeger bij Grieks en Latijn werd ingeprint: maak er alsjeblief geen mooi Nederlands van, want dan kunnen we niet meer vaststellen of je alle finesses van het Grieks en Latijn onder de knie hebt. Maar ik denk ook aan de moeizame leertijd die ik bij mijn eerste baas heb moeten doormaken, voordat ik het academische, omslachtige, precieze taalgebruik van mijn studiepapers en -scripties had afgeleerd.